

СУПРОВІД МОЛОДОГО ПСИХОЛОГА НА ЕТАПІ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ ЯК СУБ'ЄКТА ВПЛИВУ

Проблема вивчення впливу психолога на клієнта й здатності до впливу є не досить вивченою. Цим питанням переймалися С.Ю.Решетін, А.А.Бодалев, В.Н.Куликов, В.П.Шейнов, Е.Л. Доценко, Н.П. Ерастов, Д.А.Зарайський, Т.С.Кабаченко, І.І. Кобиляцький, Е.Б.Михайлюк, В.А.Розанов, серед закордонних учених - Ф.Зімбардо, М.Ляйппе, Д. Карнегі, Р. Чалдіні, Э. Шостром та ін. Але проблема впливу психолога по сьогодні не досить вивчена, тим більше - супровід молодого фахівця на етапі його становлення як суб'єкта впливу.

Вища школа є основним етапом професійної підготовки фахівця. Проблема особистості та її професійного становлення як тривалого багатопланового процесу належить до числа найбільш важливих і важких як у психології, так і в педагогіці. Тому саме вищій школі повинно надаватися рішуче місце для формування професійних особливостей майбутніх спеціалістів, а також їхній супровід на цьому важливому етапі. Ряд вітчизняних і закордонних дослідників підкреслюють значимість етапу навчання у виші для розвитку професійного шляху особистості (А.К.Маркова, К.А.Рамуль, Т.А.Флоренська).

Предметом психологічного супроводу в сучасних наукових працях стали: особистісний розвиток школярів і студентів (Е.Л.Берладіна, К.Н.Гоженко, Ю.П.Федорова й ін.), процес вибору людиною професії (Л.М. Мігіна й ін.), "батьківство" (Р.В.Овчарова та ін.), процес адаптації (А.Ю.Белова, Е.В.Корепанова, Р.К.Махмутова та ін.), професійна діяльність педагога й керівника освітньої установи (Н.Э.Матвеева, А.Н.Нурмухаметова) і т.д.

Мета нашого дослідження - показати важливість супроводу молодого психолога на етапі його становлення як суб'єкта впливу.

Для того щоб людина могла ефективно впливати на іншу, вона повинна володіти певними якостями. Ці якості можуть бути вродженими та набутими.

Найбільшою стабільністю володіють динамічні особливості особистості, пов'язані з уродженими анатомо-фізіологічними задатками, властивостями нервової системи. До них відносяться темперамент, емоційна реактивність, екстроверсія-інтроверсія та деякі інші якості. Фізіологічну основу темпераменту утворюють властивості нервової системи. При цьому ці властивості вроджені й відносно слабо піддаються зміні під впливом середовища й виховання [3].

Менша стійкість особистісних характеристик виявляється, коли особистість розглядається не протягом тривалого періоду часу, а в різних ситуаціях. За винятком інтелекту й пізнавальних здібностей багато інших характеристик особистості є ситуативно нестійкими.

Тобто, вроджені риси особистості (тип нервової системи, темперамент і ін.) практично не піддаються корекції та змін, тобто на їх формування вплинути ми не можемо. Але надбані риси особистості піддаються змін і ми можемо виробити необхідні якості. У даному разі ми маємо на увазі ті якості, якими має володіти психолог для ефективного впливу.

Хочеться звернути увагу, що існує багато теорій, які розглядають різні підходи до вивчення рис особистості (біологізаторський, соціологізаторський; психоаналітичний, теорія рис, теорія соціального навчання). Можна сказати, що підходи взаємодоповнюють один одного, тому що кожний розглядає по своєму розвиток особистості й риси особистості (А.Г. Асмолов, Г. Айзенк, В.С. Мерлін, А. Маслоу, Г. Кречмер, К.К. Платонов, З. Фрейд, К. Юнг та ін.).

Практика надання психологічної допомоги потребує від психолога не тільки спеціальних знань та умінь, але й володіння певними особистісними якостями (спостережливості, творчій склад розуму, дотримання моральних і правових норм поведінки, чітка і ясна мова, розвинена інтуїція, емпатія, турбота, толерантність, моральність, заповзятливість, мобільність, здатність до співробітництва, самостійність у прийнятті відповідальних рішень у ситуації вибору, здатність прогнозувати можливі наслідки й т.д.)

Окремо в психологічній літературі виділено проблему професійного становлення особистості психолога. Проблема особистості та її професійного становлення як тривалого багатопланового процесу належить до числа найбільш важливих і важких у психології та в педагогіці. Цією проблемою займалися багато вчених (Л.І. Божович, С.А. Клімов, І.С. Кон, С.П. Крякжде, Б.А. Федоришин, О.П.Саннікова та ін.).

Професійна діяльність розвиває відповідні навички, уміння, формує окремі функціональні системи, а також формує особистість у цілому, її професійні якості [8].

Людина може бути "інформаційним носієм" певних відомостей, моральних, етичних норм, професійних знань, але при цьому не використовувати, не приймати, не переживати їх. У цьому випадку знання, у тому числі й професійні, залишаються на рівні декларації й не використовуються професіоналом уповні.

Це особливо важливо враховувати в соціономічних професіях, де особистість учителя, психолога й психотерапевта є визначальним чинником і способом досягнення цілей професійної діяльності [8].

Згідно зі словником С.Ю.Головіна вплив - це процес і результат зміни індивідом поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень, оцінок у ході взаємодії з ним [10]. Мова йде про психологічний вплив, тобто про вплив за допомогою психологічних засобів.

Вплив може бути направленим, - він характеризується тим, що людина, яка робить вплив, має перед собою ціль і намагається домогтися певного результату від людини, на яку вона впливає, а може мати місце ненавмисний вплив, тобто певної мети не має, але ефект впливу однаково виникає.

При спрямованому, навмисному впливові людина, яка впливає, навмисне для досягнення певної мети підбирає потрібні слова, торкається відповідних струн душі, підшукує підходящі форми аргументації.

При спрямованому впливові діють такі механізми, як навіювання й переконання. При ненаправленому впливові - зараження й наслідування. Ці ж механізми іноді називають способом впливу [4].

У психологічній літературі розрізняють кілька стратегій діяння: маніпулятивну, імперативну і розвивальну.

С.Ю.Решетіна та Г.Л.Смолян так характеризують ці стратегії.

Маніпулятивна розглядається як підсвідоме стимулювання в обхід внутрішнього контролю, по типу психологічного ефекту. Імперативна стратегія не чіпає глибинні структури особистості, а підтримує когнітивні структури, добре діє в екстремальних ситуаціях. Розвивальна ж стратегія орієнтована на довготривалий ефект, на зміну особистості і здійснюється в процесі тривалого діалогового контакту з людиною. Діалогове діяння, спрямоване на формулювання структури особистості, можливе при тривалому спілкуванні в процесі навчання та виховання [6].

Клієнт приходить за допомогою до психолога, а він, у свою чергу, управляє процесом консультування. Будь-яка взаємодія містить у собі вплив на об'єкта і його відповідну реакцію, що може бути різною за змістом, формою й часом прояву. Ми розглядаємо вплив як позитивний процес, при якому психолог не може нашкодити клієнтові. Щоб ефективно впливати молодому фахівцеві необхідно мати певні риси. Так можна сказати, що комунікативні здібності є основними для формування навичок впливу. Також важливими для успішного впливу є адекватна самопрезентація, відкритість, розкутість, природність, вільне вираження впевненості в собі.

Ідея психологічного супроводу набула останнім часом особливої популярності в сучасній психологічній науці.

Уведення самого терміна "супровід" не є результатом науково-лінгвістичного експерименту, заміна його класичними - допомога, підтримка або забезпечення - не повною мірою відбиватиме суть явища. Мова йде не про будь-яку допомогу, тим більше забезпечення, а про таку підтримку, в основі якої лежить збереження максимуму волі й відповідальності суб'єкта за рішення актуальної проблеми [5].

Виділяючи основні постулати теорії супроводу, такі як необхідність системного супроводу, його безперервний характер, опору на позитивний внутрішній потенціал розвитку студента, взаємодію замість впливу, слід зазначити, що система комплексного супроводу освітнього процесу перебуває поки в стадії становлення.

Одним зі способів сприяння особистісному й професійному становленню психолога в умовах навчання у виші є формування й реалізація системи психологічного супроводу процесу освіти. Головним завданням психологічного супроводу повинна бути психологічно грамотна й логічно послідовна, обґрунтована побудова процесу професійного становлення студентів-психологів, що характеризується пролонгованістю, безперервністю й передбачає проходження за природним ходом навчання й розвитку особистості [1].

Відповідно до В.А.Іваннікова в центрі підготовки для практичної роботи повинно бути формування вмінь спілкуватися з людьми, розуміння їхньої унікальності й цінності, прийняття їхніх достоїнств і недоліків, настроювання на відновлення в них здатності самостійно вирішувати свої особисті проблеми або розвиток такої здатності.

Професійні робочі навички формуються через навчальні ігри, спецпрактикуми й практики зі вступними лекціями й спецсемінарами. Навчання ремесла завжди є навчанням умінь вирішувати конкретні професійні завдання. Перевірка цих умінь повинна вестися не на словесному іспиті, а в ситуації навчальних ігор, у тому числі й комп'ютерних, в яких модулюються реальні ситуації [2].

На успішних психологах та педагогах І.Г. Головською було проведено дослідження для визначення домінуючих професійно особистісних якостей. Ця категорія осіб є тими, хто здійснює вплив, оскільки саме педагоги впливають на студента й направляють його. Дослідження показало, що серед цих осіб переважають типи темпераменту: холерик, сангвінік, меланхолік. Стосовно потреби в досягненні - було встановлено, що в цієї категорії осіб середній і вище середнього рівень. Можна говорити, що маючи високий або низький рівень, педагог і психолог не будуть успішними у своїй діяльності. Так само було виявлено, що в більшості психологів і педагогів спостерігалася висока товариськість, чуйність, інтуїція, незалежність, психологічний склад розуму. Також було встановлено, що ця категорія досліджуваних мала середній рівень таких показників: домінування, самоконтроль. Слід відмітити, що низькими були

показники по шкалам: відповідальність, відчуття благополуччя.

Згідно з цим ми вивчали наступні показники: тип темпераменту, інтуїцію, лідерські здібності, потребу в досягненнях, товариськість, самоконтроль у спілкуванні, уміння слухати. Для того щоб досягти результатів, ми обрали методики, що визначають найбільш важливі якості для ефективного впливу. 1. Тест Айзенка. 2. Оцінка рівня товариськості (Тест Ф.Ф.Ряховського). 3. Тест "Уміння слухати" [7]. 4. Тест на оцінку самоконтролю в спілкуванні. 5. Потреба в досягненнях Ю.М.Орлова. 6. Тест "Інтуїція" [7]. 7. Тест на лідерські здібності [9].

Ми вважаємо, що психолог як особистість, що здійснює вплив повинен володіти лідерськими здібностями для того, щоб уміти повести за собою.

Емпіричне дослідження проводилося на базі інституту психології ПНПУ ім. К.Д.Ушинського. Вибірку склали студенти 19-25 років. Сукупний обсяг вибірки – 73 особи.

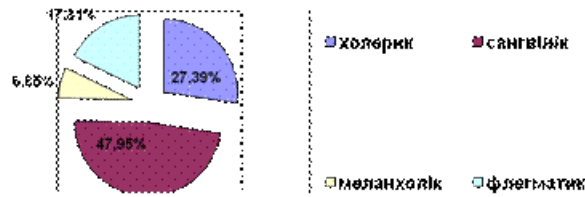

Рис.1. Кількісний показник отриманих даних за допомогою методики Айзенка

Як показали результати, представлені на рис. 1, холеричний тип темпераменту виявлено у 27,39% респондентів, тип темпераменту сангвінік – у 47,95% опитуваних, а меланхолік і флегматик було виявлено у 6,85% та 17,81% респондентів відповідно. Проаналізувавши отримані дані, можна сказати, що більшість досліджуваних мають сангвінічний та холеричний тип темпераменту.

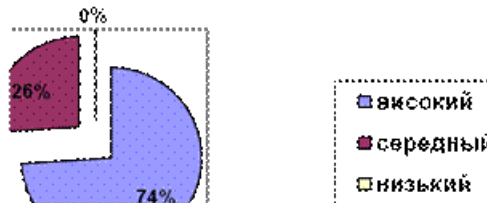

Рис.2. Відсотковий показник отриманих даних за допомогою методики "Інтуїція"

Як видно з рис. 2, 74% респондентів мають високий рівень інтуїції, а 26% - середній. Також треба відмітити, що опитуваних з низьким рівнем інтуїції виявлено не було. Проаналізувавши дані, можна зробити висновок, що більшість студентів мають високий рівень інтуїції, це може свідчити про те, що студенти психологи чутливі і можуть якимось передбачувати події.

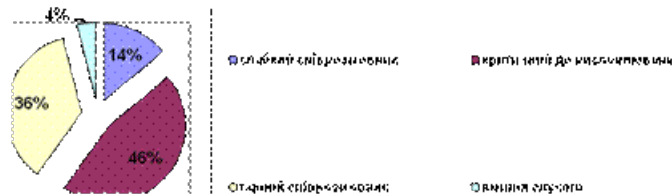

Рис.3. Показники, отримані за допомогою методики "Вміння слухати"

З рис. 3 видно, що більшість респондентів (46%) критично ставляться до висловлювань співрозмовника, 36% респондентів є гарними співрозмовниками, а 14% та 4% - слабкі співрозмовники та вміють слухати відповідно. З цього видно, що більшість досліджуваних критично ставляться до висловлювань співрозмовника, тож можна передбачити, що їм не завжди хватає терпіння уважно вислухати співрозмовника, також велика кількість студентів які за даними цього тесту гарні співрозмовники, але вони не завжди розуміють зміст його слів. Треба відмітити, що найменше досліджуваних було виявлено з умінням слухати та вести бесіду з будь якою людиною. Це може бути пов'язано з тим, що студенти знаходяться на етапі навчання і ще повністю не усвідомили значення для психолога вміння слухати.

Рис.4. Кількісні показники рівнів контролю у спілкуванні (За тестом "Контроль у спілкуванні")

Як бачимо на рис., 48% респондентів мають середній рівень контролю в спілкуванні, 47% - високий, а 5% - низький. Проаналізувавши дані, виявили, що в більшості досліджуваних спостерігається середній та високий рівні контролю в спілкуванні. Тобто більшість студентів є ширими, але нестриманими у своїх емоційних проявах, рахуються у своїй поведінці з навколишніми людьми. Досліджені з високим комунікативним контролем легко входять у будь-яку роль,

гнучко реагують на зміну ситуації, добре відчувають і навіть здатні передбачати враження, яке справляють на довколишні.

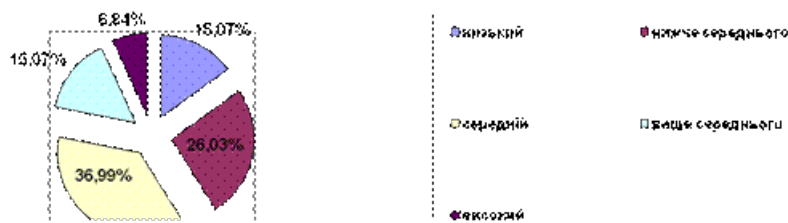

Рис.5. Відсоткові показники рівнів потреби в досягненнях

З рисунка видно, що більшість респондентів має середній та нижче середнього рівень потреби в досягненнях (36,99% та 26,03% відповідно), низький рівень мають 15,07% респондентів, а 15,07% та 6,84% – мають вище середнього та високий рівень відповідно. Як зазначалося раніше, успішними психологами будуть ті, в яких середній та вище середнього рівень потреби досягнень. З нашого дослідження видно, що в більшості студентів психологів спостерігається середній та нижче середнього рівень потреби в досягненнях. Можна зробити припущення, що ця характеристика буде сприяти професійній діяльності молодих спеціалістів.

Рис. 6. Кількісні дані, отримані за допомогою тесту на лідерські здібності

Як показали результати, представлені в рис. 6, найбільше респондентів з середньою вираженістю лідерських здібностей (57,53%), у 38,36% респондентів спостерігаються слабо виражені лідерські здібності, та в 4,11% ці якості сильно виражені. Також відмітимо, що в жодного з респондентів не було виявлено схильності до диктату.

Таблиця 1

Цифрові дані, отримані за методикою Оцінка рівня товарищкості за Ф.Ф.Ряховським

Рівні товарищкості	Відсоткове значення (%)
Занадто низький	-
Низький	-
Нижче середнього	16,44
Середній	28,76
Вище середнього	38,36
Високий	13,7
Занадто високий	2,74

Як показали результати представлені в таблиці, більшість респондентів мають рівень товарищкості вище середнього (38,36%), також багато респондентів було виявлено з середнім рівнем (28,76%), 16,44% респондентів мають нижче середнього рівень товарищкості, і у 2,74% респондентів було виявлено занадто високий рівень товарищкості, який носить хворобливий характер. Не було виявлено жодного опитуваного в якого було б виявлено занадто низький або низький рівень, тобто нетоварищкості або замкнутість у студентів-психологів виявлено не було. Досліджувані з товарищкістю вище середньої балакучі, люблять висловлюватися з різних питань. Охоче знайомляться з новими людьми. Люблять бути в центрі уваги. Ті досліджувані, в яких проявився середній рівень товарищкості характеризуються допитливістю, охоче слухають цікавого співрозмовника, терплячі в спілкуванні з іншими, відстоюють точку зору без запальності.

За допомогою кореляційного аналізу, нами отримано наступні данні: коефіцієнт кореляції потреби в досягненнях та лідерськими здібностями склав 0,363, що свідчить про помірний зв'язок між цими психологічними характеристиками. За результатами кореляційного аналізу, коефіцієнт кореляції типу темпераменту та лідерських здібностей - 0,542, що свідчить про значний зв'язок між цими психологічними характеристиками. Також було виявлено, що між показниками рівня комунікативності та лідерськими здібностями існує помірний зв'язок (коефіцієнт кореляції становить 0,319). Слід відмітити, що був проведений кореляційний аналіз з іншими характеристиками, але ніякого зв'язку з ними не виявлено.

З цього можна зробити припущення, що у студентів з високим рівнем потреби в досягненнях будуть проявлятися лідерські здібності. Також, можна сказати, що лідерські здібності будуть проявлятися залежно від типу темпераменту. Тобто, сангвініки та холерики більш здатні до прояву лідерських здібностей.

Виконане дослідження дає можливість зробити кілька теоретико-емпіричних висновків:

- для того щоб психолог міг ефективно впливати на людину, він повинен володіти певними якостями. Ці якості можуть бути вродженими та набутими. Вроджені риси особистості практично не піддаються корекції та змінам, тобто на їх формування вплинути ми не можемо. Але надбані риси особистості піддаються змінам, розвиваються і ми можемо виробити необхідні якості, тобто ті якості, якими має володіти психолог для ефективного впливу;

- для ефективного впливу, психолог повинен мати наступні якості: середній рівень потреби в досягненнях, високу товарищкість, чуйність, інтуїцію, незалежність, психологічний склад розуму;

- за даними нашого дослідження можна сказати, що майбутні психологи володіють високою інтуїцією, високим комунікативним контролем, середнім рівнем потреби в досягненнях, мають середню вираженість лідерських здібностей, середній рівень товарищкості. Ті якості, якими володіють студенти-психологи, відрізняються від тих якостей, якими володіють досвідчені психологи, тобто, для того, щоб молоді спеціалісти були компетентними й готовими для роботи з клієнтами (у тому числі у плані психологічного впливу), необхідно супроводжувати їх на етапі їхнього становлення;

- незважаючи на те, що ідея психологічного супроводу набула останнім часом особливої популярності, ця проблема перебуває в стадії становлення. Навчання у виші – значимий етап професійного шляху особистості, як підкреслюють багато дослідників. Із цього випливає, що процес підготовки спеціалістів має містити цілеспрямовану діяльність по формуванню в молодих психологів психологічних властивостей які включають спеціальні знання та розвиток особистісних якостей.

У подальшому ми плануємо розробити розвивальну програму та рекомендації для вироблення необхідних якостей у майбутніх психологів, які будуть мати вирішальне значення в процесі впливу психолога на клієнта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурова О.С. Психологическое сопровождение профессионального становления специалистов-психологов в условиях обучения в вузе / О.С.Гурова, Н.А. Лужбина // Психология обучения. – №3. – 2009. – 98-99с.
2. Иванников В.А. Проблемы подготовки психологов / В.А. Иванников // Вопросы психологии. – №1. – 2006. – 51 с.
3. Маклаков А.Г. Общая психология: учебник для вузов / А.Г.Маклаков. – СПб. : Питер, 2005. – 583 с.
4. Михайлюк Е.Б. Психология влияния / Е.Б. Михайлюк // Серия "Психологический практикум". – Ростов н/Д.: Феникс, 2003. – 160с.
5. Назарова И.Г. Психолого-педагогическое сопровождение выпускников образовательных учреждений по проектированию жизненных и профессиональных стратегий / И.Г.Назарова, Е.С.Боярова // Психология и школа. – №2. – 2007. – 69-70 с.
6. Панкратов В.Н. Манипуляции в общении и их нейтрализация: Практич. руководство / В.Н. Панкратов – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 208 с.
7. Подоляк Я.В. Психология управления: Теория и практика менеджмента / Я.В.Подоляк – Харьков, 2004. – 187-227 с.
8. Санникова О.П. Психологические контуры личности: форма и содержание / О.П.Санникова // Актуальные проблемы социологии, психологии и педагогики. Мат-лы Всеукраинской научно-практич. конференции "Тенденции развития психологии в Украине: история и современность". – К. : Либидь, 2006. – 105-115 с.
9. Шейнов В.П. Психология лидерства, влияния, власти / В.П. Шейнов. – 2-е изд. – Минск: Харвест, 2008. – 992 с.
10. Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. – 2-е узд., перераб. и доп. – Мн.: Харвест, 2005. – 976 с.

Подано до редакції 23.04.2010

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається проблема супроводу молодих психологів на етапі їх становлення. Визначаються особливості психологічного впливу, і якості, які є бажаними для психолога. Особлива увага приділяється супроводу молодих спеціалістів у період навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: психологічний супровід, психологічний вплив, становлення молодих спеціалістів.

И.Г. Головская, А.А.Украинская

СОПРОВОЖДЕНИЕ МОЛОДОГО ПСИХОЛОГА НА ЭТАПЕ ЕГО СТАНОВЛЕНИЯ КАК СУБЪЕКТА ВЛИЯНИЯ РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема сопровождения молодых психологов на этапе их становления. Определяются особенности психологического влияния, и качества желательные для психолога. Особенное внимание уделяется сопровождению молодых специалистов в период учебы в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, психологическое влияние, становление молодых специалистов.

I.G. Golovskaya, A.A. Ukrainskaya

ACCOMPANIMENT OF YOUNG PSYCHOLOGISTS ON THE STAGE OF their formation AS SUBJECT OF INFLUENCE SUMMARY

The article analyzes the issue of accompaniment of young psychologists on the stage of their formation. The authors determine some features of psychological influence, and qualities desired for a psychologist. Particular attention is paid to accompaniment of young specialists in the period of studies at a higher educational establishment.

Keywords: psychological accompaniment, psychological influence, formation of young specialists.